

Niet wéér vis

De vis is in onze streken door de afgelopen eeuwen heen het voedsel van de armelui geweest. Als je zo arm was dat je geen vlees kon betalen, kwam er bij gebrek aan beter vis op tafel.

Tekst Frans Collignon Fotografie Danny Bok

De zestiende-eeuwse dichter Jacob Cats schreef in zijn tijd al badinerend over de veronderstelde lage voedingswaarde van vis:

*Eet vlees zonder vrees,
zo krijg je vlees.
Maar weet dat vis,
slechts slijm is.*

Tot diep in de negentiende eeuw hield deze gedachte stand. Tenminste als je naar het spreekwoord 'visch laat den mensch zooals hij is' kijkt. Dat betekende dat vis niet aanzet; je wordt er niet dik van – overigens een zegen in de huidige westerse consumptiemaatschappij. In de beginjaren van het christendom was riviervis bij uitstek het voedsel van de armen. Zeevis viel daar niet onder. Er is namelijk verschil. En niet alleen tussen zoetwater- en zeevis, maar ook tussen de vissen onderling. De

ene vis was nog armoediger dan de andere. Althans dat blijkt uit tal van vaderlandse gezegdes. Zo klinkt het gemaakt opgewekt 'spiering is vis als er aars (anders) niet meer is'.

Armeluisvarken

In een variant op dit spreekwoord is de spiering door een haring vervangen. De haring werd in het zuiden van het land ook wel het armeluisvarken genoemd. Laat de Brabantse boeren het maar niet horen dat de vette haring al eeuwen een prima vervanger is van het 'verken'. De naam van armeluisstroost voor een bokking is op dit punt eveneens veelzeggend. En een kleine, dunne paling heeft de benaming armeluisaal gekregen. Zijn tweede bijnaam zegt iets over de grootte van diertje voor de armen: schoenveter.

Er zijn nog meer vissen of onderdelen van vissen die in de geschiedschrijving tot de dagelijkse kost van de minder welgestelden werden gerekend. Van knorhanen (poon) werden volgens de geschiedschrijvers elke zomer duizenden gevangen en vervolgens in Leiden aan de arme man gebracht. De gegoede burgerij bleefde ze kennelijk niet. Ook dat is nu wel anders.

Exclusieve kabeljauwwangen

Niet alleen hele vis, maar ook de 'kibbels' (wangen van de kabeljauw), beter bekend als kibbeling, werden tegen een lage prijs verkocht aan de armen. Nu zijn kabeljauwwangen een duurbetaalde delicatessen en bestaat de moderne kibbeling uit gefrituurd afsnijsel van de veel goedkopere pollak. De wereldberoemde bouillabaisse uit Marseille is in de loop der jaren evenzo van faam veranderd. Ooit was het soep die was getrokken van beschadigde en daardoor onverkoopbare vis, nu is het een gerecht voor fijnproevers.

Doordat al die vis met armoede werd verbonden, gingen de mensen ook denken dat het woord aalmoes in de betekenis van gift aan de armen was opgebouwd uit aal + moes, een papje van paling waar de behoeftigen op werden getrakteerd. Bijna spijtig

Meit haelt Salm, tegeltje uit de 17e eeuw.

stelt de redacteur van het Woordenboek der Nederlandsche Taal vast dat dit een verkeerde conclusie is van het 'etymologisch volksgevoel' dat daarbij aan de Latijnse oorsprong van het woord voorbij gaat.

Dat vis ten opzichte van vlees minder waard werd geacht, is ook te zien aan de oude voorschriften van de katholieke kerk om des vrijdags – de dag van onthouding – vis in plaats van vlees te eten. Tot op de dag van vandaag is in veel kantines de vrijdag nog steeds een visdag.

Liever geen zalm

Een apart verhaal is in dit verband de nuttiging van de zalm. Zo rond 1650 bedongen dienstbodes volgens de advertenties dat ze hooguit twee keer in de week deze vis kregen voorgeschoteld. Ook in andere landen waren de hulpen in de huishouding niet gediend van vaak en veel

zalm op het bord. Er zijn deskundigen die betwijfelen of de meisjes echt afkerig waren van de zalm, die ook toen een edele vis was en kostelijk voedsel vertegenwoordigde. Veeleer gaven de keukendames op deze manier aan dat ze niet al te fanatiek mee wilden doen aan het vasten van hun werkgevers. Dat zalm een niet te versmaden vis was, blijkt al uit de moeite die men zich getroostte om een andere vis er op te laten lijken. Zo werd koolvis in het verleden wel gerookt en gekleurd als 'zeezalm' verkocht. Ook de harder werd beter verkoopbaar gevonden door zijn bijnaam 'witte zalm'.

Het kan dus verkeren, om nog maar eens een oude vaderlandse dichter te citeren. Want menig maaltijd voor de armen van toen, is nu in een duur restaurant een pronkstuk op tafel. **V**

Vis vormde vaak de dagelijkse kost van minder welgestelden.